

УДК 338.246

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**Бондарук Т. Г., Бондарук І. С.**

Анотація. У статті розкрито теоретичні засади економічної безпеки, розглянуто її соціальні аспекти. Дано авторське визначення економічної безпеки, з урахуванням впливу економічних і соціальних чинників. Обґрунтовано, що економічна безпека – стан економіки, найважливіша якісна характеристика її функціонування, що визначає стабільний, стійкий економічний і соціальний розвиток, забезпечує захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, нейтралізує соціально-економічні чинники небезпеки і загрози зростанню добробуту населення і економіки країни.

Ключові слова: економічна безпека, економічні і соціальні чинники, економічний розвиток, інтереси особи, соціальне забезпечення.

JEL Classification: I31, J28, H53, H55

SOCIAL ASPECTS OF ECONOMIC SECURITY OF THE STATE**Taisiia Bondaruk, Ihor Bondaruk**

Abstract. The problem of developing social aspects of the system of economic security as an element of social and economic development of the most important macroeconomic and financial processes is quite complex and multifaceted. Strengthening the social orientation of market transformations requires that the state's social and economic policy should be directed towards the achievement of European standards of quality of life and universal values. This implies a reliable social protection of the population and proper pension security as one of the determining factors of public welfare. The purpose of the article is to study the theoretical foundations of economic security, the justification of its social aspects. The article reveals the theoretical principles of economic security, examines its social aspects. The author's definition of economic security demonstrates the influence of economic and social factors. It is substantiated that economic security is a state of the economy, the most important qualitative characteristic of its functioning, which determines stable, sustainable economic and social development, provides protection of vital interests of the individual, society and state, neutralizes social and economic factors of danger and threats to the growth of the welfare of the population and the economy of the country. . . Social dominance becomes the most important goal of the processes of ensuring national security at all subjective levels and functional areas of activity. The development of the economic and social sphere forms a single interconnected process, within which the influence on the parameters of national security throughout the spectrum of manifestations of human activity is exercised. The social component of economic security becomes a prerequisite for ensuring a high level of development of productive forces and industrial relations in accordance with the basic state and social interests, which are stated in the system of criteria of national security of the country.

Keywords: economic security, economic and social factors, economic development, personal interests, social welfare.

Постановка проблеми. Проблема розробки соціальних аспектів системи економічної безпеки як елементу соціально-економічного розвитку найважливіших макроекономічних і фінансових процесів є достатньо складною і багато-

гранною. Посилення соціальної спрямованості ринкових перетворень вимагають, щоб соціально-економічна політика держави була направлена на досягнення європейських стандартів якості життя та загальнолюдських цінностей. Це передбачає надійний соціальний захист населення і належне пенсійне забезпечення як один із визначальних чинників суспільного добробуту. В даному аспекті ефективність забезпечення економічної безпеки держави стає важливою умовою суспільного розвитку і соціальних перетворень. Економічна безпека залежить від багатьох складових та показників соціально-економічного розвитку, зокрема від стану ринку праці, рівня і динаміки заробітної плати, дієвості соціальної, податкової, банківської, цінової та інших складових політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Проблеми соціального захисту та соціального забезпечення розглядали у своїх працях Е. Лібанова, І. Сазонець та ін., проблеми економічної безпеки – О. Власюк, Л. Шемаєва та ін. Проте залишаються ще не достатньо дослідженими теоретичні аспекти ролі й місця соціального забезпечення в системі економічної безпеки. А втім, необхідність ефективного регулювання відносин щодо формування, розподілу і використання коштів, що спрямовуються на соціальне та пенсійне забезпечення, вимагає вирішення багатьох проблем теоретичного і прикладного характеру.

Метою статті є дослідження теоретичних засад економічної безпеки, обґрунтування її соціальних аспектів.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи структурні елементи національної безпеки, необхідно зазначити, що усі вони мають економічне підґрунтя, тобто ключовим елементом системи національної безпеки є економічна безпека.

Спектр поглядів на поняття економічної безпеки вельми широкий. Бачення проблем економічної безпеки вченими істотно визначається процесами політичної і соціально-економічної трансформації, що відбуваються в країні. Згрупуємо думки вчених, які розподілилися щодо визначення економічної безпеки держави у декількох напрямках.

Перший з них – це визначення, які характеризують економічну безпеку як протистояння загрозам.

Економічну безпеку країни Я. Жаліло трактує «як складну багатофакторну категорію, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [1, с. 25].

Економічна безпека, на думку Н. М. Блінова, означає надійну і забезпечену всіма необхідними засобами і інститутами держави (включаючи і силові структури, і спецслужби) захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз, економічного і матеріального збитку [2]. Досить схоже визначення економічної безпеки держави дає

В. Шульга відмічаючи, що це надійна, забезпечена усіма необхідними засобами та інститутами держави, (в тому числі силові структури та спецслужби) захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх та зовнішніх загроз, економічних збитків [3, с. 562].

Як стан економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави характеризують економічну безпеку В. Шлемко, І. Бінько [4, с. 8]. Р. Покотиленко також розкриває економічну безпеку як стан захищеності економічних інтересів від загроз національній безпеці, що впливають на них [5, с. 123].

У Концепції економічної безпеки України [6] сутність економічної безпеки було визначено як «спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій та здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз» [6, с. 5]. Основним критерієм забезпечення економічної безпеки України вважається збереження та «гарантія незалежності країни, умов стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства» [6, с. 5]. Економічна безпека визначається також як «такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави» [7]. Такий підхід враховує не

тільки становище населення та забезпечення розвитку суспільних інститутів, але й здатність держави протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Другий напрям об'єднує визначення, що розкривають суть економічної безпеки як стану економіки, який забезпечує її стабільність і стійкість.

Академік Л. Абалкін визначає економічну безпеку як «сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного поновлення та самовдосконалення» [8, с. 771].

Визначаючи економічну безпеку Е. Бухвальд вважає, що вона є «найважливішою якісною характеристикою економічної системи, що визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів країни» [10, с. 26]. Існує думка, що «економічна безпека – це стан, в якому народ (через державу) може суверенно без втручання і тиску ззовні визначати шляхи і форми свого економічного розвитку» [11, с. 28].

На думку В. Панькова, «національна економічна безпека – це стан національної економіки, що характеризується стійкістю, «імунітетом» до дії зовнішніх і внутрішніх факторів, що порушують нормальне функціонування суспільного відтворення, що підривають досягнутий рівень життя населення і тим самим викликають підвищену соціальну напругу в суспільстві, а також загрозу самому існуванню держави» [12, с. 114].

Автори О. Бандурка, В. Духов та ін. дають таке визначення економічній безпеці: «це стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнації її організаційної структури і статусу, а також перешкодам досягнення цілей розвитку» [13, с. 49]. Ці ж автори відзначають, що загальне визначення економічної безпеки повинно бути конкретизоване для окремих суб'єктів економічної діяльності кожного інституційного рівня [13, с. 49].

Третій напрям – визначення, що розкривають економічну безпеку не лише як стан економіки держави, а й характеризують її соціальну спрямованість.

Соціальна спрямованість економічної безпеки простежується у визначенні Г. Пастернака-Таранущенко, який вважає, що «під економічною безпекою держави розуміють такий стан держави, у якому всі потреби населення і країни забезпечені повністю і своєчасно, що дає змогу вести нормальну життєдіяльність та розвиватися системі (державі) і кожному її елементу (людині)» [14, с. 131]. На його думку економічна безпека держави являє собою комплексну систему, що створюється завдяки виконанню певної кількості дій, та має багато відгалужень (напрямів): демографічний, екологічний, ресурсний, прісноводний, продовольчий, енергетичний, інформаційний та ін. [14, с. 131].

Так, на думку В. К. Сенчагова: «сутність економічної безпеки можна визначити як стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній оборонний потенціал навіть при

несприятливих умовах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів» [15, с. 47]. Іншими словами, економічна безпека – це не тільки захищеність національних інтересів, але і готовність і здатність інститутів влади створювати механізми реалізації і захисту національних інтересів розвитку економіки та підтримання соціально-політичної стабільності суспільства [15, с. 47].

О. С. Власюк вважає, що будучи складним соціальним явищем, економічна безпека виділяє політологічний, юридичний, соціологічний та економічний виміри дослідження економічної безпеки. Так, зокрема, політологів в економічній безпеці цікавить результат економічної політики різних суб'єктів діяльності і відносин; юристів – правові норми і гарантії забезпечення економічної безпеки, легітимність діяльності відповідних структур; соціологи головну увагу приділяють дослідженню громадської думки, динаміці її змін залежно від різноманітних чинників – загроз, небезпек економічним інтересам держави, громадян; економісти прагнуть до вивчення економічних відносин та економічної діяльності під кутом зору забезпечення безпеки, для чого необхідна розвинута економічна інфраструктура, кваліфікована робоча сила, інтегрованість національної економіки в систему світових господарських зв'язків тощо [16, с. 6-7].

При цьому, різноманітні аспекти економічної безпеки розглядаються з позицій економічної теорії, фінансів, грошового обігу та кредиту, теорії управління, світової економіки і зовнішньоекономічної діяльності, соціально-

економічної статистики, економічної географії та регіоналістики, державного регулювання економіки та економічної політики, фінансового, податкового, митного, банківського і валютного права, правознавства, соціології інших наук [16, с. 11-12]. Таким чином, економічна безпека є об'єктом дослідження не тільки економічної науки, а й ряду інших наук, що спонукає до необхідності застосування комплексного підходу до вивчення цього явища.

Висловлюється думка, що «економічна безпека – це здатність економіки забезпечувати ефективно задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівнях» [17]. Економічну безпеку трактують і як стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно і вирішувати соціальні завдання і при якому держава має можливість виробляти і проводити в життя незалежну економічну політику [18]. Як здатність підтримувати послідовну реалізацію національно-державних інтересів, стійку дієздатність господарюючих суб'єктів, оптимальні умови життєдіяльності населення характеризує економічну безпеку Г. Ю. Дарнопих [19, с. 15]. А. М. Сундук також визначає економічну безпеку, як стан забезпеченості необхідними ресурсами на рівні, який дає змогу гарантувати розвиток і зростання економіки та соціальної сфери при достатньому захисті економічних інтересів від системи загроз зовнішнього і внутрішнього походження [20, с. 3].

Таким чином, аналізуючи визначення економічної безпеки, які пропонують дослідники, можна відмітити, що в наш час в науковому середовищі немає

одноманітності в розумінні суті цієї категорії. Подібна ситуація – результат відсутності єдиного методологічного підходу до вивчення економічної безпеки. Отже, економічну безпеку в одних випадках трактують як стан економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз; в інших – як сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість; або як стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики.

Узагальнюючи визначення, відзначимо, що економічна безпека – це складна багатофакторна категорія, яка дозволяє зберігати стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення для задоволення потреб громадян, суспільства і держави на якомусь визначеному рівні. Економічна безпека – стан економіки, при якому забезпечується досить високе і стійке економічне зростання; ефективно задоволення економічних потреб; контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів; захист економічних інтересів країни на національному і міжнародному рівнях. Економічна безпека є складовою частиною національної безпеки – її матеріальною основою. Об'єктом економічної безпеки виступає як економічна система в цілому, так і її складові елементи: природні багатства, виробничі і невиробничі фонди, нерухомість, фінансові ресурси, людські ресурси, господарські структури, сім'я, особа.

В рамках системного підходу, на нашу думку, економічну безпеку можна трактувати як якісну характеристику складної соціально-економічної системи, що визначає її стабільність і стійкість, здатність до самозбереження і розвитку. Проте і таке визначення, як і всі інші, має істотний недолік: ігнорування найважливішого аспекту сучасного розвитку – зміни ролі людини і соціальних чинників економічного зростання.

Так, В. С. Пірумов відносить соціальну структуру суспільства як об'єкт захисту до політичної сфери, а науку, освіту, охорону здоров'я, тобто явища, що завжди ототожнюються з соціальною галуззю, до ряду етнічних, релігійних, демографічних і інших чинників. На думку вказаного автора, при такому підході соціальна складова серед основних елементів національної безпеки відсутня. Проте дослідник, конструюючи структуру і взаємозв'язок основних геополітичних чинників і елементів національної безпеки, вводить в перелік загроз і соціальні загрози.

Нерідко соціальні чинники даються в національній безпеці в єдиному блоці з науково-технічними, релігійними і іншими чинниками, при цьому відсутня розгорнена структура цього чинника на відміну від економічного, політичного і військового.

Беручи до уваги, що теорія безпеки, об'єктом і предметом дослідження якої виступає діяльність людей по забезпеченню своєї безпеки і безпеки природних умов життя, є продуктом міждисциплінарних досліджень, деякі учені, проте, наполягають на виділенні «соціальної безпеки» як самостійної разом з

економічною, екологічною, політичною безпекою. Соціальну сферу, її компоненти відносять до стратегічних чинників міцності держави разом з її територією, природними багатствами, економічними, науково-технічними і оборонними можливостями.

Останніми роками з'явилися ряд визначень соціальної безпеки як структурного відношення, станів і можливостей соціальної сфери, стану і самопочуття особи, різних груп і тощо: «підтримка або заперечення народом даної соціальної системи і державного устрою», «такі відносини між соціальними суб'єктами, які не створюють небезпеки і не наносять збитку один одному», «стійкість систем забезпечення життєдіяльності і основних потреб людей і груп», «стан і розвиток соціальної сфери, що виключають соціальну напруженість і небезпеку виявів масової незадоволеності» [21, с. 3].

Приведені вище визначення, на наш погляд, мають деяку однобічність, пов'язуючи соціальну безпеку з якимись окремими сторонами соціальної сфери суспільства, станом людей. Деякі з вказаних дефініцій обмежені просторово-тимчасовими рамками, тимчасовими відносинами, орієнтуються на нинішню дійсність.

З такими визначеннями згодні і деякі зарубіжні дослідники. Так, американський учений С. Дойл відзначає, що держава знаходиться в соціальній безпеці, якщо має можливість «здійснювати заходи з розвитку соціальної сфери, освіти і економіки без зовнішнього впливу, забезпечувати своїх громадян житлом, продовольством, роботою, захищати їх громадські права і

особисті свободи» [22]. Інший американець – професор Д. Фішер вважає, що соціальна безпека – це «можливість для держави вільно добиватися національного розвитку і прогресу, а також задоволення активних потреб і прав людини» [23].

Визначення соціальної безпеки, дане Серебрянниковим В., як сукупності заходів із захисту інтересів країни і народу в соціальній сфері, розвитку соціальної структури і відносин в суспільстві, системи життєзабезпечення і соціалізації людей, способу життя відповідно до потреб прогресу, нинішніх і майбутніх поколінь [24], також обмежено. В наказі Міністерства економіки України від 2 березня 2007 року № 60 «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» дано визначення терміну соціальної безпеки, як «такого стану розвитку держави, при якому держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз» [7]. В цьому визначенні вказано, що саме держава гарантує якісний рівень життя населення, обмежуючи вплив внутрішніх та зовнішніх загроз.

Таким чином, соціальна безпека – це діяльність держави по втіленню в життя цілей і пріоритетних завдань соціальної політики, по реалізації сукупності законодавчо закріплених економічних, правових і соціальних гарантій, що забезпечують кожному членові суспільства дотримання найважливіших соціальних прав.

Важливою є роль держави в забезпеченні соціальної безпеки, оскільки

держава забезпечує як державну так і суспільну безпеку. Соціальна безпека стає універсальною системою взаємного захисту прав і інтересів особи, суспільства і держави. При цьому державна безпека виступає засобом, а соціальна безпека – метою визначення і захисту життєво важливих інтересів громадян.

Соціальний розвиток, поза сумнівом, є результатом стабільного економічного розвитку, але такий стан економіки повинен постійно відтворюватися. Саме здатність суспільства постійно підтримувати свій стабільний соціальний і економічний розвиток створює соціальну стійкість. Неодмінними економічними умовами соціального розвитку є зростання суспільного виробництва і підвищення ефективності економіки, що за інших рівних умов забезпечує постійний рівень споживання навіть при залученні до виробництва нових ресурсів.

Соціальний розвиток повинен забезпечуватися проведенням ефективної соціальної політики, а його стійкий стан повинен характеризуватися поліпшенням якісних соціальних показників, відсутністю загрози соціальній стабільності розвитку суспільства і наявністю потенціалу для подальшого прогресу. Отже, головною функцією соціального розвитку є функція соціального відтворення різних верств населення, а також їх усестороннього життєзабезпечення. Фундаментальною основою соціальної стабільності і соціального розвитку є дотримання принципу соціальної рівноваги.

Посилення взаємозумовленості соціальної та економічної складових розвитку викликане низкою тенденцій. По-

перше, економічна безпека, як комплексна характеристика розвитку економічної системи, синтезує в собі всі форми проявів суспільних взаємовідносин, здатних викликати реальний або потенційний конфлікт інтересів. При цьому соціальна сфера за кризового розвитку перетворюється в дестабілізуючий чинник і потребує як об'єктивної діагностики й моніторингу в системі критеріїв національної економічної безпеки, так і реалізації невідкладних заходів щодо забезпечення необхідного рівня показників – індикаторів соціальної сфери [25].

По-друге, характер процесів, які відбуваються в структурі соціуму, дає змогу віднести суперечності в цій сфері до стратегічних загроз економічній безпеці, що стосуються ключового компонента національного багатства – людського капіталу. При цьому соціальний аспект забезпечення економічної безпеки починає переважати на тактичному і стратегічному рівнях системи безпеки держави. У цих умовах правомірним є твердження, що економічна безпека органічно переростає в соціально-економічну, а критерії оцінки соціальної сфери з позицій безпечного впливу на всі форми прояву взаємовідносин, що зумовлюють базові цінності та інтереси суспільства, стають ключовими чинниками оцінки рівня безпеки [25].

Таким чином, розгляд проблеми економічної і соціальної безпеки дозволяє дати наступне визначення економічної безпеки, з урахуванням впливу економічних і соціальних чинників, відповідно до якого: економічна безпека – стан економіки, найважливіша якісна характеристика її функціонування, що визначає стабільний, стійкий економічний і соціальний розвиток, забезпечує захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, нейтралізує соціально-економічні чинники небезпеки і загрози зростанню добробуту населення і економіки країни.

Висновки. Таким чином, соціальна домінанта стає найважливішою метою процесів забезпечення національної безпеки на всіх суб'єктних рівнях і функціональних напрямках діяльності. Розвиток економічної і соціальної сфери формує єдиний взаємозумовлений процес, у межах якого здійснюється вплив на параметри національної безпеки по всьому спектру проявів активності людини. Соціальний компонент економічної безпеки перетворюється в передумову забезпечення високого рівня розвитку продуктивних сил і виробничих відносин згідно з основоположними державними і суспільними інтересами, що констатуються в системі критеріїв національної безпеки країни.

Список використаної літератури

1. Жаліло, Я. А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві / Я. А. Жаліло // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К. : ВПЦ Київський ун-т, Ін-т міжнар. відносин. – 2001. – Вип. 26. – С. 24–27.
2. Блинов, Н. М. Финансовое расследование: принципы, методы анализа, практика : учеб. пос. / Н. М. Блинов, В. М. Крашеников, В. М. Есипов. – М. : РИО РТА, 1997. – 275 с.
3. Национальная экономика : учебник / [Бадалов Л. М., Бешенковский В. Л., Блинова Т. В.] ; под. ред. Шульги В. А. – М. : Изд-во Рос. экон. акад., 2002. – 592 с.

4. Шлемко, В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
5. Покотиленко, Р. В. Механізм формування та забезпечення економічної безпеки : дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03 / Покотиленко Руслан Вікторович. – Донецьк, 2002. – 249 с.
6. Концепція економічної безпеки України / Ін-т екон. прогнозування ; кер. проекту В. М. Геєць. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
7. Наказ Міністерства економіки України від 2 березня 2007 року № 60. «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/log_6ccbe2ec-3b07-4756-b01c-d15d4ee2ae07/ME07222.html.
8. Абалкин, Л. И. Экономическая безопасность России / Л. И. Абалкин // Вестник Российской академии наук. – 1997. – Т. 67. – № 9. – С. 771–776.
9. Абалкин, Л. И. Россия: поиск самоопределения : Russia in search for identity : Очерки / Леонид Абалкин ; Рос. акад. наук. – М. : Наука, 2002. – 424 с.
10. Бухвальд, Е. Макроаспекты экономической безопасности: факторы, критерии и показатели / Е. Бухвальд, Н. Гловацкая, С. Лазаренко // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 25–36.
11. Экономическая безопасность: Энциклопедия / Автор идеи, руководитель проекта, доктор юр. наук А. Г. Шаваев, А. Т. Багаутдинов и др. – М. : Правовое просвещение, 2001. – 234 с.
12. Паньков, В. С. Экономическая безопасность / В. С. Паньков // Интерлинк. – 1992. – № 3. – С. 114–117.
13. Бандурка, О. М. Основи економічної безпеки / О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петрова, І. М. Червяков. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
14. Пастернак-Таранушенко, Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – К. : Київський економічний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.
15. Сенчагов, В. Финансовый кризис и обострение угроз и вызовов экономической безопасности / В. Сенчагов. // Вестник Института экономики РАН. – 2009. – № 2. – С. 46–58.
16. Власюк, О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку : наукова доповідь / О.С. Власюк. – К. : Нац. ін-т. пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України, 2008. – 48 с.
17. Архипов, А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 38–39.
18. Пирумов, В. С. Методологические проблемы обеспечения национальной безопасности / В. С. Пирумов // Методология комплексного исследования проблем безопасности России. – М., 1995. – С. 49–76.
19. Дарнопих, Г. Ю. Економічна безпека держави в умовах трансформаційної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / Г. Ю. Дарнопих. – Харків, 1999. – 21 с.
20. Сундук, А. М. Економічна безпека України в регіональному вимірі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / А. М. Сундук. – К., 2006. – 22 с.
21. Ващекин, Н. П. Безопасность предпринимательской деятельности : учеб. пособие / Н. П. Ващекин, М. И. Дзлиев, А. Д. Урсул ; Моск. гос. ун-т коммерции. НИИ устойчивого развития и безопасности. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2002. – 334 с.
22. Дойл, С. Гражданские космические системы. Их влияние на международную безопасность / С. Дойл. – М. : РАН ИНИОН, 1994. – 160 с.

23. Фишер, Д. Невоенные аспекты безопасности: системный подход / Д. Фишер. – М. : ИНИОН, 1994. – 33 с.
24. Серебрянников, В. Социальная безопасность России / В. Серебрянников, А. Хлопьев ; под общ. ред. В. Н. Иванова, Р. Г. Яновского. – М. : МНИИПУ, 1996. – 352 с.
25. Соціальна економіка : навч. посіб. / О. О. Беляєв, М. І. Діба, В. І. Кириленко та ін. – К. : КНЕУ, 2005. – 196 с.

References

1. Zhalilo, Ya. A. (2001), “Economic security of the state, enterprises, individuals in an integrated society”, *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn.*, vol. 26, pp. 24–27.
2. Blinov, N. M., Krashennikov, V. M. and Esipov, V. M. (1997), *Finansovoe rassledovanie: principy, metody analiza, praktika* [Financial investigation: principles, methods of analysis, practice], RIO RTA, Moscow, Russia.
3. Badalov, L. M., Beshenkovskij, V. L., Blinova, T. V. and Shul'ga, V. A. (ed.) (2002), *Nacional'naja jekonomika* [National economy], Izd-vo Ros. jekon. akad., Moscow, Russia.
4. Shlemko, V. T. and Binko, I. F. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia* [Economic security of Ukraine: the essence and direction of the provision], NISD, Kyiv, Ukraine.
5. Pokotylenko, R. V. (2002), “The mechanism of formation and provision of the economic security”, Abstract of Ph.D. dissertation, Organization of management, planning and regulation of the economy, The Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine, Donetsk Ukraine.
6. Heiets, V. M. (ed.) (1999), *Kontseptsiiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [The concept of economic security of Ukraine], Lohos, Kyiv, Ukraine.
7. Ministry of Economy of Ukraine (2007), Order of the Ministry of Economy of Ukraine “On approval of the methodology for calculating the level of economic security of Ukraine”, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/log_6cc6e2ec-3b07-4756-b01c-d15d4ee2ae07/ME07222.html (Accessed 19 May 2013).
8. Abalkin, L. I. (1997), “Economic Security of Russia», *Vestnik Rossijskoj akademii nauk*, vol. 67, no 9, pp. 771–776.
9. Abalkin, L. I. (2002), *Rossija: poisk samoopredelenija: Ocherki* [Russia in search for identity: Feature articles], Nauka, Moscow, Russia.
10. Buhval'd, E., Glovackaja, N. and Lazarenko, S. (1994), “Macro aspects of economic security: factors, criteria and indicators”, *Voprosy jekonomiki*, no. 12, pp. 25–36.
11. Shavaev, A. G. (ed.), Bagautdinov, A. T. and others (2001), *Jekonomicheskaja bezopasnost': Jenciklopedija* [Economic Security: Encyclopaedia], Pravovoe prosveshhenie, Moscow, Russia.
12. Pan'kov, V. S. (1992), “Economic security”, *Interlink*, no. 3, pp. 114–117.
13. Bandurka, O. M., Dukhov, V. Ye., Petrova, K. Ya. and Cherviakov, I. M. (2003), *Osnovy ekonomichnoi bezpeky* [Fundamentals of Economic Security], Vyd-vo Nats. un-tu vnutr. sprav, Kharkiv, Ukraine.
14. Pasternak-Taranushenko, H. A. (2003), *Ekonomichna bezpeka derzhavy. Metodolohiia zabezpechennia* [Economic security of the state. Methodology of provision], Kyivskiy ekonomichnyi instytut menedzhmentu, Kyiv, Ukraine.
15. Senchagov, V. (2009), “Financial crisis and exacerbation of threats and challenges of economic security”, *Vestnik Instituta jekonomiki RAN*, no. 2, pp. 46–58.
16. Vlasiuk, O. S. (2008), *Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku* [The theory and practice of economic security in the system of science of economics], Nats. int. probl. mizhnar. bezpeky pry Radi nats. bezpeky i oborony Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
17. Arhipov, A., Gorodeckij, A. and Mihajlov, B. (1994), “Economic security: assessments, problems, ways to ensure”, *Voprosy ekonomiki*, no. 12, pp. 38–39.

18. Pirumov, B. C. (1995), “Methodological problems of ensuring national security” in *Metodologija kompleksnogo issledovanija problem bezopasnosti Rossii* [Methodology for a comprehensive study of Russia’s security problems], pp. 49–76, Moscow, Russia.
19. Darnopykh, H. Yu. (1999), “Economic security of the state under transformation economic circumstances”, Ph.D. Thesis, Theory of economics, Kharkov State University, Kharkiv, Ukraine.
20. Sundyk, A. M. (2006), “Economic security of Ukraine in regional aspect”, Ph.D. Thesis, Productive forces location and regional economy, Council for Productive Forces of Ukraine Study of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
21. Vashhekin, N. P., Dzljev, M. I. and Ursul, A. D. (2002), *Bezopasnost' predprinimatel'skoj dejatel'nosti* [Safety of business activity], ZAO “Izdatel'stvo “Jekonomika”, Moscow, Russia.
22. Dojl, S. (1994), *Grazhdanske kosmicheskie sistemy. Ih vlijanie na mezhdunarodnuju bezopasnost'* [Civil space systems. Their impact on international security], RAN INION, Moscow, Russia.
23. Fisher, D. (1994), *Nevoennye aspekty bezopasnosti: sistemnyj podhod* [Non-military aspects of security: a systematic approach], INION, Moscow, Russia.
24. Serebrjannikov, V., Hlop'ev, A., Ivanov, V. N. (ed.) and Janovskij, R. G. (ed.) (1996), *Social'naja bezopasnost' Rossii* [Social Security of Russia], MNIIPU, Moscow, Russia.
25. Bieliaiev, O. O., Dyba, M. I., Kyrylenko, V. I. and others (2005), *Sotsialna ekonomika* [Social economy], KNEU, Kyiv, Ukraine.

Бібліографічний опис для цитування:

Бондарук, Т. Г. Соціальні аспекти економічної безпеки держави / Т. Г. Бондарук, І. С. Бондарук // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2018. – № 2(5). – С. 76–86.